

Vesna Laban, Melita Poler Kovačič

Poročevalska sklicevalnost v agencijskih besedilih

POVZETEK: Ključno vprašanje članka je, kako Slovenska tiskovna agencija (STA) navaja ali povzema mnenja virov informacij. Avtorici z jezikovnostilno analizo razčlenjujeta jezikovna sredstva sklicevalnosti v besedilih STA. Analiza razkriva uporabo 71 glagolov rekanja, mišljenja in zaznavanja, kar pripisujeta želji novinarjev po doseganju večje razgibanosti besedila in izogibanju monotonosti. Presenetljivi sta ugotovitvi o redki rabi premega in polpremega govora ter nedoslednosti pri označevanju meje med avtorskim in neavtorskim delom besedila. Novinarji STA po ugotovitvah analize mnogo pogosteje uporabljajo povzemanje izjav virov informacij. Pri tem se največkrat sklicujejo na poročanje tujih tiskovnih agencij ali medijev, zato prihaja do dvojnega in celo trojnega sklicevanja. Prekomerno rabo morfema naj bi + del. -l, ki vsebuje tako nezanesljivost kot sklicevalnost, avtorici utemeljujeta s pretirano skrbjo novinarjev za »objektivno« prenašanje navedkov.

KLJUČNE BESEDE: agencijsko novinarstvo, viri informacij, jezikovna sredstva sklicevalnosti, Slovenska tiskovna agencija

1 Uvod

Novinarskim besedilom pripada *diskurzivni status resničnosti* (McNair 1998) in z njim *verodostojnost*, ki pa ni dokončna – ni dosežena enkrat za vselej. Novinarji morajo ta status nenehno braniti ter ga vedno znova uveljavljati s kodeksi in konvencijami, ki naslovnikom pomenijo znak resničnosti oziroma verjetnosti. Mednje sodi tudi *konvencija novinarske objektivnosti*, ki kljub raznolikosti teoretskih razlag in nekaterim kritičnim pogledom ostaja globoko zakoreninjena v predstavi kakovostnega novinarstva v demokratičnih medijskih okoljih. Hallin in Mancini (2004: 38, 69) ugotavljata, da je objektivnost dejansko sopomenka novinarske profesionalnosti kot osrednje ideje anglo-ameriškega oziroma liberalnega modela novinarstva. Ena temeljnih prvin novinarske objektivnosti – ne glede na to, ali jo obravnavamo kot dosegljivi cilj ali zgolj kot ideal, kot v novinarstvu zaželeno ali škodljivo normo – je *pregledno navajanje virov informacij*. Viri so ključni za novinarsko konstrukcijo realnosti, ker oblikujejo in strukturirajo novinarski diskurz (Van Dijk 1988; Tuchman 1978). Z (re)interpretacijo informacije so vselej tudi določevalci pomenov, zato je toliko pomembneje vedeti, kako je novinar prišel do določenih informacij in kdo so njegovi viri.

Ključno raziskovalno vprašanje članka je, kako agencijski novinarji navajajo ali povzemajo vire informacij ter njihova mnenja in stališča. Besedila novinarskih agencij so rutinski viri informacij, ki jih novinarji številnih množičnih medijev pogosto uporabljajo – običajno z navedbo vira, včasih tudi brez (prim. Van Dijk 1988; Laban 2004). Viri informacij, ki jih upovedujejo agencijska besedila, tako vstopajo v novinarski diskurz drugih medijev in ga – bodisi transparentno bodisi prikrito – (so)oblikujejo. Zahteva po doslednem upoštevanju pravil kakovostnega novinarskega diskurza je za agencijske novinarje toliko pomembnejša, ker so njihove napake in slabe strokovne presoje (lahko) ponovljene v besedilih drugih medijev – naročnikov novinarske agencije.

Odgovore na zastavljeno vprašanje bomo iskali v besedilih Slovenske tiskovne agencije (STA). Z jezikovnostilno analizo bomo razčlenili jezikovna sredstva sklicevalnosti in popisali uporabljene sklicevalne avtomatizme.¹ Ker se z izbiro jezikovnih sredstev kaže avtorjev namen sporočanja oziroma njegovo hotenje (gl. Kalin Golob 2002, 2004), bomo poskušali nakazati razloge za novinarjevo izbiro oziroma uporabo različnih jezikovnih sredstev. Novinarji so namreč, kot pišeta Killenberg in Anderson (1993: 38–39), »sporočevalci z namenom«, zato so za svoje izbire (načinov) navajanj virov informacij tudi odgovorni.

2 Resničnost novinarskih besedil in konvencija novinarske objektivnosti

V novinarski skupnosti obstajajo določene skupne vrednote, ki delujejo kot novinarsko prepričanje. Eden od njegovih elementov so konvencije novinarskega dela (Sigal 1973: 65). Ko novinar izbira med informacijami in zgodbami, »/p/ri tem ni nobenih objektivnih meril, so le konvencije« (Lippmann 1999: 223), ki razumsko upravičujejo tisto, kar novinarji rutinsko počnejo pri obdelavi informacij.

Ena takih je konvencija novinarske objektivnosti, povezana z diskurzivnim statusom resničnosti novinarskih besedil. Novinarstvo trdi, da nam pripoveduje *resnico*, četudi priznava, da je ta posredovana z novinarjevo subjektivnostjo, pritiski časovnih rokov in drugimi omejitvami novinarskega dela. Toda če so konvencije, ki pomenijo *verodostojnost*, dovolj izpolnjene oziroma upoštevane, naslovnik novinarskemu diskurzu zaupa, da predstavlja *resnico*. Novinarstvo terja, da ga sprejmemo vsaj kot približevanje *resnici*, vsekakor pa kot diskurz, ki je dovolj blizu *resnici*, da je vreden našega zaupanja v njegovo integriteto (McNair 1998: 5) kljub večrazsežnostni in težko opredeljivi naravi *resnice*.²

1. Del raziskovalnih rezultatov je bil predstavljen na strokovnem srečanju z mednarodno udeležbo, ki ga je pripravila hrvaška novinarska agencija HINA. Srečanje z naslovom »HINA – 15 godina hrvatskog agencijskog novinarstva« je bilo 24. oktobra 2005 v Zagrebu.
2. Moderno novinarstvo prevzema pojmovanje resničnosti iz razsvetljenske filozofije, ki je razvila korespondenčno teorijo resnice, po kateri je resnica skladna z zunanji dejstvi, preverljiva, univerzalna in jo je možno reproducirati (Patterson in Wilkins 1994: 20). Dediščina moderne dobe se v novinarstvu kaže kot zaupanje v možnost objektivnega spoznanja in posredovanja resnice, kar naj bi novinar dosegel s poročanjem o dejstvih. Vendar sodobna novinarska teorija priznava, da novinarsko besedilo ni odsev realnosti, ampak konstrukt oziroma podoba; je

Da si novinarski diskurz lasti status *resnicoljubnega* upovedovanja realnosti, je razvidno iz številnih samoregulacijskih dokumentov, v katerih novinarji opredeljujejo svoje poslanstvo. Novinar naj bi uresničeval »temeljno človekovo pravico do resničnih informacij« (36. točka Resolucije Sveta Evrope št. 1003 o novinarski etiki) oziroma pravico javnosti, »da je seznanjena z resnico« (1. točka Münchenske deklaracije). »Prva naloga novinarja je spoštovanje resnice, z upoštevanjem pravice javnosti, da izve resnico,« se glasi 1. člen Deklaracije o temeljnih novinarske etike, ki jo je sprejela Mednarodna zveza novinarjev IFJ. Podobne zaveze so – izrecno ali vsaj posredno – zapisane v novinarskih etičnih kodeksih vseh demokratičnih držav, tudi v nacionalnih novinarskih kodeksih držav članic Evropske unije.³

Kako, tj. z upoštevanjem oziroma izpolnjevanjem katerih meril se novinar približuje uresničevanju ideala objektivnosti? Kot ugotavlja Splichal (2000: 51), številni etični kodeksi, ki so nastajali od začetka 20. stoletja naprej in naj bi oblikovali profesionalna novinarska pravila, niso nikoli privedli do univerzalnega pojmovanja standardov objektivnosti, kar velja tudi za kodeks Mednarodne zveze novinarjev. McNair (1998: 68) piše o treh pravih objektivnosti: ločitvi dejstev od mnenj, veljavnosti novinarskih trditvev, ki jo zagotavlja sklicevanje na kompetentne vire, in uravnoveženosti prispevkov. P. Shoemaker in Reese (1996: 113) kot ključni element »rituala objektivnosti« izpostavljata pripisovanje virov k izjavam. Meyer (1987: 50–52) pa navaja štiri pravila:

- a. *Pravilo pripisovanja (navajanja virov informacij)*: Novinar mora vsakemu dejstvu v zgodbi, ki ni očitno, pripisati vir. Tako lahko bralec sam presodi, ali in koliko naj zaupa določeni trditvi ali dejstvu. Pravilo je lahko nevarno, če novinar z njim pretirava oziroma pozabi na svojo odgovornost, da razišče tudi ozadje tistega, kar so povedali viri, in tako preveri veljavnost njihovih besed.
- b. *Pravilo pridobivanja druge strani zgodbe*: Od novinarja se pričakuje, da pri vsaki trditvi, ki ni preverljiva z neposrednim opazovanjem in glede katere obstajajo tudi drugačna stališča, navede tudi njih. Ta praksa teži k ustvarjanju vzorca zgodbe, v kateri sta vedno dva pogleda, ne več in ne manj, toda realnost je pogosto precej drugačna. V zapleteni situaciji z mnogimi pogledi so nekateri neizogibno izgubljeni, ko novinar dopušča model z le dvema nasprotujočima si pogledoma. S tem pravilom je povezana še ena nezavedna predpostavka, in sicer da sta obe strani enako verodostojni. Pravilo vključuje tudi pravico do odgovora: ko v določenem mediju kritizirajo osebo ali institucijo, ji uredništvo rutinsko omogoča priložnost odgovoriti. Če ni dostopna ali če noče odgovoriti, množični medij to objavi.
- c. *Pravilo zagotavljanja enakega prostora*: Nasprotujoče si skupine naj bi imele v množičnem mediju enako količino prostora. Gre za poenostavitev, ki postane najočitnejša takrat, ko ima ena od strani brez dvoma manjšo objavno vrednost kot druga, ker je manj aktivna ali ima malo informacij.

interpretacija, ki je povzročila, da smo, kot piše M. Košir (1988: 11), o določenem dogodku ali pojavu poročali oziroma nismo in da smo o njem poročali to, kar smo, in tako, kot smo.

3. Besedila novinarskih etičnih kodeksov so dostopna na straneh www.uta.fi/ethicnet/ in www.presswise.org.uk.

d. *Pravilo zagotavljanja enakega dostopa*: Pravilo zagotavljanja enakega prostora se ukvarja z novicami, ki jih množični medij aktivno išče. Ima svojo pasivno nasprotno stran, pravilo zagotavljanja enakega dostopa, ki zahteva, da imajo vsi interesi v skupnosti enako možnost za medijsko objavo.

Novinarska objektivnost kljub obstoju različnih strokovnih in znanstvenih mnenj o njeni uresničljivosti in zaželenosti⁴ ostaja temeljna norma novinarskega delovanja v večini demokratičnih držav (gl. McManus 1994: 143). Zahteva po objektivnosti je v bistvu poziv k zaupanju, razmišlja McNair (1998: 65); je jamstvo nadzora kakovosti, ki od naslovnikov zahteva, da verjamejo v veljavnost povedanega. Množični mediji spodbujajo normo objektivnosti predvsem zaradi potrebe po zaščiti novinarske verodostojnosti (Gans 1980: 186); če se novinarji ne bi kazali kot objektivni, bi lahko vsako zgodbo kritizirali, češ da izvira iz take ali drugačne pristranskosti, in občinstvo bi novicam zaupalo še manj kot zdaj. Zaupanje pa je velikega pomena. Zaradi pregrad med informacijami in javnostjo je zaupanje javnosti v zbiralce in posrednike informacij eden najpomembnejših dejavnikov v množičnem komuniciranju, piše Splichal (1997: 337). Novinarski diskurz s statusom resničnosti pridobiva oziroma ohranja verodostojnost in z njo zaupanje občinstva. Pri tem je bolj kot resničnost sama pomembna »iluzija resničnosti« (Van Dijk 1988: 86), ki jo je možno reproducirati prav s konvencijo objektivnosti in normo razvidnosti virov kot njeno temeljno prvino.

3 Razvidnost virov informacij kot temeljna prvina novinarske verodostojnosti

V razpravah o objektivnosti in verodostojnosti novinarstva je pogosto omenjena *preverljivost* oziroma *razvidnost virov informacij*, ki je eno ključnih meril kakovosti novinarskega besedila (gl. Erjavec 1999; Fröhlich 1992; Mencher 1991; Schröter 1992). Novinarske skupnosti v demokratičnih državah jo zapisujejo v številnih samoregulacijskih dokumentih, tako mednarodnih kot tudi nacionalnih. Četrty člen Kodeksa novinarjev Slovenije na primer določa, da novinar »mora, kadar je le mogoče, navesti vir informacije. Javnost ima pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost.«⁵ Münchenska deklaracija pa v 3. točki zahteva, naj novinar »objavlja le informacije, katerih izvor je znan, ali pa – v nasprotnem primeru – s potrebno zadržanostjo«.

4. Merrill (1997: 119) opisuje dva glavna načina obravnave novinarske objektivnosti: objektivnost kot mit, kot nedosegljiv cilj, in objektivnost kot večinoma dosegljiv ideal, ki od novinarja zahteva, naj poskuša biti pošten, natančen, temeljit, uravnotežen, nevpleten, nepristranski in brez predsodkov. Obstajajo pa tudi teoretiki, ki menijo, da je treba normo objektivnosti ukiniti, ker škoduje odgovornemu novinarstvu (prim. Schudson 1978: 185; Glasser 1992: 176).

5. Prejšnji Kodeks novinarjev RS (1991) je v 1. členu še bolj izrecno zahteval, naj »novinar poroča kot očividec ali na osnovi dejstev in dokazil znanega porekla«, saj je njegova temeljna obveznost »resnično in neponarejeno obveščanje javnosti«.

Novinarstvo se od znanstvenih in oglaševalskih besedil, ki prav tako *resnično* sporočajo v množičnih medijih, razlikuje prav po navzočnosti avtorja besedila na kraju dogodka oziroma po navajanju dokazil, ki so znanega porekla.

V primeru novinarja očitvidca znanje izvira iz njegove neposredne izkušnje; zaupanje javnosti v njegovo poročilo temelji na dejstvu, da se je dogodek zgodil v svetu, ki je bil v njegovem dosegu. Od »tam«, z njegovega položaja v prostoru in času, je bilo mogoče opazovati stvari in doživeti dogodke, ki jih ni bilo mogoče opazovati z naslovnikovega »tu« oziroma z njegovega položaja; toda če bi bil naslovnik »tam« in ne »tu«, bi izkusil enako (Schutz 1987: 1643). To zaupanje seveda predpostavlja določeno soglasnost naslovnikovega sistema relevantnosti z očitvidčevim. Van Dijk (1988: 86) opozarja, da neposredno opazovanje običajno velja za osnovno jamstvo resničnosti: »Bližina poročevalca in neposrednost opisa dogodka je retorično zagotovilo resničnosti opisa in zato verodostojnosti novice«.

Kljub pomenu, ki ga ima za verodostojnost novinarstva neposredno opazovanje, novinarji večino informacij pridobijo iz drugih virov – od drugih oseb, iz drugih medijskih hiš, iz novinarskih agencij. Da bi pred javnostjo utemeljili njihovo vrednost, uporabljajo retorično strategijo navajanja virov, ki so neposredni udeleženci dogodkov, in sicer tako za opis dejstev kot tudi oblikovanje mnenj (Van Dijk 1988: 87). Vse, česar novinar ni sam videl ali slišal na kraju dogodka, mora biti naslovniku dostopno in preverljivo na druge načine. Vir je lahko neposredno izkustvo drugega posameznika, ki ni nujno očitvidec in naslovniku ne poroča nujno neposredno; Schutz (1987: 1643) ga imenuje *udeleženelec*, naslovnikovo zaupanje v njegovo poročilo pa temelji na predpostavki, da »udeleženelec 'bolje ve'«. Naslovnik novinarskega besedila naj bi zaupal *kompetentnosti virov informacij*, ki jo zagotavlja znano poreklo vira, ki ga naslovnik pozna (uradni vir) oziroma spozna (vir, ki ga novinar z navedbo identifikacijskih znakov, kot so ime, priimek, starost, poklic, naslov, delovno mesto itd., naredi prepoznavnega) (Košir 1993: 1234).

Navajanje virov tako omogoča, da občinstvo lahko samo presodi vrednost informacije (Ferguson in Patten 1993: 38). Novinar z uporabo informacij in navedkov virov legitimira besedilo ter mu podeljuje avtentičnost in verodostojnost (Bishop 2001: 24). S pravilnim navajanjem vira pridobiva zaupanje naslovnika, saj mu s tem, ko jasno navede in označi svoj vir, pove, da je ta verodostojen in kompetenten. S tem besedilu zagotavlja *resničnost* in ga predstavlja kot neproblematično dejstvo (Tuchman 1978: 95–97).

Ko novinar od izbranega vira dobi informacije in med njimi izbere tiste, ki jih bo vključil v besedilo, se mora odločiti za način upovedovanja, na primer za dobesedno navajanje ali povzemanje (Merrill 1997: 198–199): očitna prednost neposrednega navajanja je, da bo bralec izvedel točno tiste besede, ki jih je uporabil vir; med virom in novinarjem ni prevajalca, ki bi interpretiral pomen tega, kar je bilo povedano. Van Dijk (1988: 87) se strinja, da navedki veljajo za bolj zanesljive kot novinarjevi opisi, saj so bližje *resnici*, ko neposredno označujejo tisto, kar je bilo dejansko izrečeno, pri čemer sploh ni pomembno, da so – upoštevajoč kontekst – lahko tudi zavajajoči.

Premi govor v besedilu včasih opravlja še eno nalogo, ko novinar izbere vir, ki izraža tako pristransko mnenje, kakršnega ima sam. Gre za zlorabo virovih besed, s katerimi

novinar prikrito izraža svoje mnenje. Mnogi novinarji uporabljajo to tehniko, trdi Merrill (1997: 195), in so pri tem posebej pazljivi, da točno navedejo vire, da je kasneje možno reči, da je zgodba »objektivna«. Izrabljanje virovih besed za prikrito podajanje lastnega novinarjevega mnenja v raziskavi poročil o vstopanju Slovenije v Nato ugotavlja tudi M. Kalin Golob (2004): izbrani so bili taki dobesedni navedki, ki izrazito vrednotijo. Avtoričino mnenje je, da novinar tako posredno kaže tudi svoje mnenje, »vendar to stori v informativnem žanru, na videz ustrezno s premim govorom« (2004: 706). Da gre za posredno vrednotenje, kaže tako pretirano navajanje dobesednih navedkov kot tudi njihov izbor. »Narekovaji so /.../ novinarjev alibi, s katerim odgovornost za izrečeno prenaša na drugega,« zaključuje M. Kalin Golob (prav tam). Nizanje citatov je tako lahko tudi manipulacija.

Novinarska konvencija omogoča tudi nenavedbo vira informacij. Kodeks novinarjev Slovenije v 4. členu dovoljuje, da če »sicer ni mogoče pridobiti informacije, se novinar lahko dogovori o anonimnosti vira«, v 5. členu pa, da novinar »sme zavrniti pričanje in razkritje vira informacij«. Tudi Münchenska deklaracija v 7. točki navaja, da novinar »ne sme razkriti vira informacij, pridobljenih na zaupen način«. Vendar mora biti odločitev za uporabo takega dogovora med novinarjem in virom utemeljena. Novinar mora vedno najprej poskušati dobiti isto informacijo od vira, ki dovoli, da ga navedejo (gl. Black in dr. 1993: 185). Nekateri novinarji trdijo, da je skoraj vsako zgodbo mogoče napisati z informacijami, katerih viri dovolijo objavo svojega imena, četudi gre za zelo sporno temo, navaja Hausman (1990: 33). Po drugi strani pa so lahko *zaupni viri*⁶ za novinarja zelo koristni. Obstajajo tehtni argumenti, ki uporabo zaupnih virov zagovarjajo, a tudi taki, ki ji nasprotujejo (gl. Poler Kovačič 2004: 51–52). Goodwin (1990: 119) med pomisleki izpostavlja prav možno izgubo verodostojnosti, ker množični medij naslovniku ne posreduje vira.

4 Diskurzivni status resničnosti in medijska konstrukcija realnosti

Medijska konstrukcija realnosti zadeva »umeščanje medijske realnosti v svet vsakdanjega življenja in procese učinkovanja medijskih vsebin na individualno percepcijo družbene realnosti« (Drame 1992: 852). Gre torej za vprašanje, kako in s kakšnimi procesi se mediji vpletajo v konstruiranje družbene realnosti, ki je že sama po sebi skupek najrazličnejših realnosti, v posameznikove definicije te realnosti in v konstrukcijo sveta vsakdanjega življenja.

6. Zaupnost vira ima več oblik, za katere so novinarji in njihovi viri iznašli različna poimenovanja, ki pa niso enotna (prim. Day 1991: 130; Goodwin 1990: 124–127). V slovenski praksi se večinoma uporabljajo oznake *on the record*, *off the record* in *off off the record* (Perovič in Šipek 1998: 62). Izraz *off the record* slovenskim novinarjem pomeni objavo informacije brez identifikacije vira; novinar uporabi fraze, kot so *v krogih blizu vlade*, *iz predsedniških krogov*, *po hodnikih parlamenta*. Izraz *off off the record* pa pomeni, da novinar v nobenem primeru ne sme objaviti informacije, ki mu jo je zaupal vir, ali je preveriti na kakem drugem naslovu; informacijo lahko uporabi samo za svoje vodenje.

Množični mediji v javnem diskurzu pomembno vplivajo na oblikovanje posameznikovih in družbenih vrednot in stališč. Pri tem je, opozarja Van Dijk (1995: 32), moč medijskega diskurza treba razumeti tudi v luči dostopa do medijev; kdor ima dostop, ima moč, in to so predvsem politične elite, ne pa »običajni« ljudje. Izbor verodostojnih virov informacij, ki mobilizirajo zaupanje in strinjanje javnosti, ni le vprašanje novinarskih profesionalnih praks in organizacijskih ovir, ampak predvsem ukoreninjenih kulturnih predpostavk o verodostojnosti posameznih virov (McNair 1998: 76).

Zaradi že omenjenega posebnega pomena, ki ga imajo agencije za delo novinarjev v številnih medijskih hišah, je verodostojnost informacij, ki jih objavljajo, zelo pomembna. Kot kažejo raziskave, v katerih so primerjali besedila novinarskih agencij in množičnih medijev (gl. Van Dijk 1988: 132–136), novinarji informacij, pridobljenih v agencijskih besedilih, največkrat ne preverjajo, ampak jih dobesedno prepíšejo. Podobne so ugotovitve domače raziskave o virih informacij v novinarskih besedilih Televizije Slovenija (gl. Laban 2004): novinarji agencijskih besedil ne uporabljajo le kot informacijsko izhodišče za svoja besedila, ampak celo v primerih, ko so bili pri dogodku sami navzoči, besedila agencij le prepíšejo in s tem prihranijo čas, vira pa v besedilu ne označijo. Tudi zato je zahteva po doslednem upoštevanju pravil kakovostnega novinarskega dela, med njimi zahteve po razvidnosti virov, za novinarske agencije še toliko pomembnejša.

5 Jezikovna sredstva sklicevalnosti v besedilih slovenske tiskovne agencije

Stilistika poročevalstva sklicevanje virov oziroma ubesedovanje »okolščine, ko poročevalec želi (mora) dati podatek o tem, kje, od koga je dobil informacijo« (Kalin Golob 2003: 89), obravnava kot širjenje vestiškega pravzorca. Poročevalec vsega, o čemer poroča, ni mogel pridobiti tako, da bi svojim naslovníkom sam nadomeščal navzočnost pri dogodku, ampak je podatke za svoje poročanje dobil od drugega. »V zameno za 'zaupanje' dobiva naslovník ob podatkih, katerih resničnosti ne more preveriti, od poročevalca samo zagotovila, da se na podatke lahko zanese« (Korošec 1998: 196). Ta zagotovila so dana z vzorci poročevalske sklicevalnosti, ki se jezikovno uresničujejo na več načinov.

Jezikovnostilno analizo sredstev sklicevalnosti smo opravili na vzorcu 378 novinarskih besedil Slovenske tiskovne agencije (STA) od 22. do 28. avgusta 2005. Izbrani vzorec zajema besedila osmih kategorij oziroma uredništev: Državni zbor, Evropska unija, Slovensko gospodarstvo, Kronika, Slovenska notranja politika, Slovenska zunanja politika, Šolstvo in Zdravstvo.⁷

V analiziranih besedilih se je izrisala široka paleta glagolov rekanja, mišljenja in zaznavanja, ki so del sklicevalnega avtomatizma, torej »jezikovnega sredstva, ki je nastajalo pod vplivom najpomembnejšega objektivnega stilotvornega dejavnika – enake, podobne, ponavljajoče se okoliščine, ki jo poročevalno besedilo vsak dan znova in

7. Zaradi izbranega časovnega okvira je analiziranih besedil iz kategorije Državni zbor opazno manj kot običajno; takrat so bile namreč parlamentarne počitnice, zato sej državnega zbora ter njegovih odborov in komisij ni bilo.

znova ubeseduje« (Kalin Golob 2003: 89). Z izpisovanjem smo dobili seznam kar 71 glagolov (v nedoločniku, po abecednem zaporedju):

argumentirati, bati se, biti x (kritičen, nezadovoljen, ogorčen, prepričan), dejati, dodati, dvomiti, izjaviti, izpostaviti, izraziti x (dvom, mnenje, nasprotovanje, (ne)pripravljenost, (ne)razumevanje, (ne)zadovoljstvo, podporo, prepričanje, pričakovanje, razočaranje, sožalje, upanje, zaskrbljenost, željo), izreči, komentirati, meniti, nadaljevati, nakazati, napisati, napovedati, navesti, objaviti, obsojati, obtožiti, obveščati, oceniti, očitati, odgovoriti, odvrniti, odzvati se, omeniti, opominjati, opozoriti, označiti (za), pisati, po + vir + biti (besedah, informacijah, mnenju, napovedih, navedbah, ocenah, podatkih, pojasnilih, poročanju, prepričanju, pričakovanjih, ugotovitvah, zagotovilih, zatrjevanju), pojasniti, pokazati, ponoviti, poročati, posvariti, potrditi, poudariti, povedati, povzeti, pozdraviti, pozvati, praviti, predlagati, pričakovati, pripomniti, priporočiti, pristaviti, reči, skleniti, spomniti, sporočiti, spraševati, strinjati se, svetovati, trditi, ugotavljati, utemeljiti, videti (kot), vprašati se, vztrajati, zagotoviti, zahtevati, zaključiti, zanihati, zanimati, zapisati, zatrditi, zavedati se, zavzeti se.

Med najpogosteje uporabljenimi so *povedati*, *poudariti* in *dejati*, izbira in pogostost uporabe določenega glagola pa sta odvisni tudi od področja poročanja. Na primer pri ubesedovanju dogodkov o Evropski uniji se novinarji STA večinoma sklicujejo na poročanje tujih novinarskih agencij, zato v teh besedilih prevladuje glagol rekanja *poročati*.

5.1 Sklicevanje na vir informacije v glavnem stavku

V vseh obravnavanih kategorijah naše analize so najpogostejši sklicevalni avtomatizmi kot glavni stavki, ki jim sledi predmetni odvisnik. Na mestu sklicevalnega avtomatizma se pojavljajo zgoraj naštetih glagoli – če so ob osebk, so v 3. osebi ednine ali množine; kadar vir informacije ni izrecno imenovan, pa v 3. osebi množine ali s prostim morfemom *se*.

Francoski premier Dominique de Villepin je dejal, da mora Turčija še pred začetkom pristopnih pogajanj z EU uradno priznati Ciper.
(STA, 22. 8. 2005)

Čeprav je v poročevalstvu vse pogostejša raba sklicevalnega avtomatizma z glagolom v 1. osebi množine, ki se nanaša na »splošno množinsko pojmovano uredništvo« (Korošec 1998: 202), pa za agencijsko novinarstvo to ne velja. V analiziranih besedilih STA je pogostejša raba zvez *kot rečeno*, *kot omenjeno* namesto *kot smo zapisali*, *kot smo omenili*.

Kot rečeno, bodo v naslednjem tednu zasedala tudi delovna telesa državnega sveta.
(STA, 27. 8. 2005)

Uprava, *kot omenjeno*, takemu predlogu nasprotuje, saj meni, da tovrstno izplačilo dividend ni predvideno s statutom, prav tako pa je po njenih navedbah neprimerno za delničarje, ki so pravne osebe.
(STA, 28. 8. 2005)

Še najbližje »množinski« sklicevalnosti je uporaba povedkovega prilastka *za STA* na mestu sklicevalnega avtomatizma, ki prevladuje predvsem v primerih, ko želi novinar poudariti, da je (verjetno prvi ali edini) dobil informacijo prek aktivnih novinarskih ka-

nalov. Glede na pretežno zanašanje STA na tuje agencije ter slovenske in tuje medijske hiše je takšen način pridobivanja informacij prej izjema kot pravilo.

Na ministrstvu za zdravje zato, kot so pojasnili za STA, pripravljajo oz. dopolnjujejo nacionalni načrt pripravljenosti v primeru pandemije gripe.

(STA, 24. 8. 2005)

V ta sklop bi lahko uvrstili tudi naslednji zgled, kjer vir informacije sicer ni razviden, a novinar pri navedbi podatkov očitno predvideva, da je naslovnik o dopolnitvah zakona o državnem svetu že obveščen. Pogojno bi torej lahko šlo tudi za sklicevanje na prejšnja besedila te agencije o dopolnitvah zakona.

Kot je znano, je dopolnitve zakona o državnem svetu državni zbor sprejel 14. julija.

(STA, 27. 8. 2005)

5.2 Sklicevanje na vir informacije v spremnem stavku

Eden izmed možnih poročevalskih sklicevalnih vzorcev je, da se drugo besedilo ali njegovi deli v poročevalskem besedilu navedejo. Spremni stavek, v katerem poročevalec bralcu sporoča, da »določeni del besedila ni njegovo avtorstvo« (Korošec 1998: 208), v besedilih STA običajno sledi dobresednemu navedku, ki je zaznamovan z začetnimi in končnimi narekovaji, še pogosteje pa povzemanju navedb vira.

Opazno je izoblikovanje posebnega sklicevalnega vzorca, kjer je spremni stavek z virom informacije tako zadnji stavek vodila kot preostanka besedila. V vodilu se novinarji STA pogosto sklicujejo na poročanje tuje novinarske agencije (npr. *kot poročča X, poročča X, po poročanju X*), takšno sklicevanje se lahko v določenih odstavkih ponovi tudi v nadaljevanju besedila, zagotovo pa se ponovi prav v zadnji povedi, največkrat kot spremni stavek.

Pogosta uporaba spremnega stavka je posledica pisnega prenosnika, zapovedane popolne identifikacije vira in težnje k jasnosti brez pretirane stilne izvornosti, za kar je spremni stavek najprimernejši, hkrati pa omogoča hitro branje in pregledno pripisovanje upovedenega določenemu viru. To je pomembno za naslovnika oziroma bralca agencijskih besedil, ki največkrat ni običajen bralec, ampak novinar ali urednik, ki želi hitro priti do svežih informacij, ki jih – bolj ali manj izvorno – poda naprej naslovnikom v časopisu, na radiu, televiziji ali informativni spletni strani.

»Na srečanju smo ugotovili, da se danes denacionalizacijski postopki zaradi boljšega sodelovanja vseh pristojnih državnih institucij odvijajo že bistveno hitreje kot v preteklem obdobju.« je po obisku jeseniške in radovljiške upravne enote dejal minister Šturm.

(STA, 22. 8. 2005)

Pri tem tipu se zelo pogosto pojavlja dvojna ali celo trojna sklicevalnost, saj se tudi besedilo dobresednega navedka ali povzetka sklicuje na kak vir, največkrat na tuje agencije.

»Menim, da se je cinično pogajati o cilju, za katerega se ve, da ga ne bo moč doseči,« je Fischer po poročanju avstrijske tiskovne agencije APA povedal v pogovoru za avstrijski časopis Format.

(STA, 26. 8. 2005)

Doslednost pri navajanju virov informacij pa – kot kaže naslednji primer – pogosto privede do prenasičenosti in zapletenosti besedila:

Kot so danes poročali bolgarski mediji, naj bi po ocenah bolgarskega finančnega ministrstva letošnje poplave v Bolgariji povzročile za okrog 435 milijonov evrov škode, poroča nemška tiskovna agencija dpa.

(STA, 25. 8. 2005)

Zaradi potrebe po čim bolj rutinizirani pripravi in shematiziranosti novinarskega besedila ter upoštevanja, kdo je naslovnik in kaj je namen agencijskega sporočanja – torej čim bolj ažurno, enostavno, vsestransko, resnicoljubno in razumljivo podajanje dejstev o dogodkih doma in na tujem –, se določene povedi ali celo odstavki agencijskih besedil, ki pojasnjujejo ozadje dogodka, dobesedno ponovijo v nadaljnjih novinarskih besedilih, s tem pa se ponavljajo tudi jezikovna sredstva sklicevalnosti. Delo agencij je namreč zasnovano tako, da ažurno objavijo vsako novo podrobnost, ki dopolnjuje že upovedeni dogodek, v nadaljevanju besedila pa predstavijo že znano ozadje dogodka. Zaradi tovrstnega lepljenja oziroma ponavljanja besedil je med drugim vprašljivo avtorstvo posameznih novinarjev, veliko večja pa je tudi možnost ponavljanja napak, saj posamezni agencijski novinar dela svojega predhodnika večinoma ne preveri.

Kljub temu so se v analizi izrisale tudi stilne posebnosti nekaterih novinarjev, ki izvirajo predvsem iz značilnosti pisnega podajanja dogodkov oziroma branja upovedenega. Največ prostora za neuniformnost ima novinar pri izbiri glagolov rekanja, mišljenja in zaznavanja, oblikovanju predložne zveze ter uporabi premega ali polpremega govora. Zaradi specifičnosti agencijskega novinarstva smo v besedilih STA pričakovali več izogibanja preubeseditvam, torej več dobesednega navajanja. Izkazalo se je, da novinarji STA pri upovedovanju informacij in mnenj virov mnogo pogosteje uporabljajo povzemanje in le redko premi ali polpremi govor. Novinarji medijskih hiš imajo tako le dve možnosti: v svojih besedilih objaviti nespremenjene povzetke ali povzetke še enkrat povzeti, v nobenem primeru pa ne morejo preveriti pravilnosti in nepristranskosti agencijske preubeseditve.

Pogosto navajanje spremnega stavka, ki vsebuje podatek o viru, po povzetku ali nepravilno označenem dobesednem navedku povzroča naslovniku agencijskih besedil težave pri branju in sprotni interpretaciji prebranega, saj »vse do informacije o viru ne vemo, da besedilo ni novinarjevo« (Kalin Golob 2003: 95–96).

Slovenija ima zagotovljeno ustrezno strukturo za nudenje pomoči podjetjem ter brezposelnim osebam, pomembno pa je, da imajo tudi podjetja skrben pogled na lastno poslovanje, je ob današnjem obisku v Črnomlju poudaril minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič.

(STA, 22. 8. 2005)

To je še posebej problematično pri besedah, ki izrazito vrednotijo in so do jasne navedbe vira informacije razumljene kot vrednostna sodba novinarja. Številni novinarji se skušajo temu izogniti z uporabo delnega povzemanja; z dobesedno povzeto besedo ali frazo v navednicah želijo tako posebej poudariti, da je govorec uporabil natanko to besedo ali frazo, še posebej če gre za pomensko močno, subjektivno izrazje.

Kot je Rupel napovedal v četrtek, bo veleposlanikom »skušal razložiti, za kaj gre« pri zakonu.

(STA, 26. 8. 2005)

Nekateri novinarji se zaradi občutka negotovosti pogosto zatekajo k napačni uporabi takega načina povzemanja, prepogosti in nepotrebni narekovaji pa naredijo besedilo težko berljivo in neučinkovito.

V zvezi z bojem proti mednarodnemu terorizmu je Fischer poudaril, da je potrebno paziti na »kočljivo ravnotežje« med človekovimi pravicami in protiterorističnim bojem. Poseg v človekove svoboščine je dopusten samo v primeru, ko gre za »učinkovit instrument« boja proti terorizmu. Vsekakor morajo biti ti posegi »zreducirani na minimum«, je po poročanju APA poudaril Fischer.

(STA, 26. 8. 2005)

Kot poudarja Cappon (2000: 71), se naslovnik v takem primeru namesto na vsebino besedila osredotoči na ugotavljanje, kaj mu je novinar z narekovaji pri besedah, ki so uporabljene v njihovem običajnem pomenu, želel povedati.

Čehok je še menil, da bi morala biti hrvaška zunanja politika »bolj ofenzivna«, »hitrejša, trdnejša in odgovornejša« pri razjasnitvi odprtih vprašanj s sosedo.

(STA, 22. 8. 2006)

5.3 Sklicevanje na vir informacije v odvisnem stavku

Pri navajanju virov informacij se v sklicevalnih avtomatiziranih pogosto pojavljajo strukture prej naštetih glagolov s primerjalnim veznikom *kot* (Kalin Golob 2003: 93, 96–97). Odvisni stavek z navedenim virom informacije je lahko na prvem mestu, na začetku povedi, nato sledi glavni stavek:

Kot je povedal Kompare, je Karitas letos za pomoč družinam pri nakupu šolskih potrebščin že namenil dobrih 12 milijonov tolarjev.

(STA, 22. 8. 2005)

Tudi tu smo naleteli na veliko primerov dvojnega in celo trojnega sklicevanja, nekateri so zelo nenavadni in mejijo na zavajanje naslovnika. Ta je prepričan, da je takoj na začetku izvedel, kdo je vir informacije, in vse do konca povedi ne ve, da pravzaprav bere dobesedni navedek tuje novinarske agencije.

Kot so danes sporočili z avstrijskega zunanjega ministrstva, se bo ministroma pridružil tudi ukrajinski kolega Boris Tarasjuk, poroča avstrijska tiskovna agencija APA.

(STA, 27. 8. 2005)

5.4 Sklicevanje na vir informacije v medstavi

Sklicevalni avtomatizem s primerjalnim veznikom *kot* lahko stoji tudi sredi povedi kot medstava (med vejicama ali pomišljajema), tj. kot nekakšen vrinjeni stavek (Kalin Golob 2003: 93). Po Korošču (1998: 282) je medstava nadpomenka za izraze med pomišljajema v najširšem smislu: »Medstave so ali izpostave ali pristave, tradicionalni vrinjeni stavek pa je vrsta pristave.«

Delovna skupina je, kot je pojasnila Čadonič Špeličeva, ugotovila, da je treba natančno spremljati potek bolezni v Aziji in v Rusiji, saj je ta zaskrbljujoč.

(STA, 25. 8. 2005)

Uporabo medstave lahko pogosto razumemo tudi kot poročevalčev poskus poudarjanja določenega dela besedila, ki ga pripisuje viru, in s tem komentiranja ali kot novinarjevo željo po čim večji, poudarjeni distanci, saj se sam s povedanim ne strinja.

Je pa za obrtnike, kot je dejal Klun, razveseljiv podatek, da je razlika med dodano vrednostjo na zaposlenega v mikro podjetjih v Sloveniji v primerjavi z Evropo nižja kot v velikih podjetjih.

(STA, 25. 8. 2005)

S sklicevanjem na vir informacije v medstavi lahko novinarji poudarijo natančne ubeseditve določenih besednih zvez, ki jih je uporabil vir, in se skušajo s tem izogniti morebitnim očitkom o subjektivnosti ali pristranskosti. Pogosti so tudi primeri, ko se poročevalec na vir sklicuje z vrinjenim stavkom z vezniško obliko *tako*, pri tem pa izpusti glagol rekanja, mišljenja ali zaznavanja. Ta eliptična raba deluje kot nadomestilo za sklicevalni avtomatizem *kot pravi, kot je prepričan ...*, hkrati pa kot poročevalčeva komentirana, rahlo ironična raba, v pomenu *vsaj tako on/ona pravi*.

Po njegovih besedah so primer za to mlečne premije, pri katerih nekateri svetovalci, tako Gorenc, niso vedeli, da je treba v zbirni vlogi na za to določenem mestu narediti križec in s tem označiti, da kmet zahteva mlečno premijo.

(STA, 24. 8. 2005)

5.5 Sklicevanje na vir informacije v predložni zvezi

Novinarji se na vir informacij pogosto sklicujejo z rabo predložne zveze *po + svojilni pridevnik + samostalnik*, npr. po mnenju (besedah, napovedih, zagotovilih, pričakovanjih) XY, po Y mnenju (besedah, napovedih, zagotovilih), v nadaljevanju istega besedila pa po njegovem (njenem) mnenju, besedah, napovedih, zagotovilih, pričakovanjih.

Po mnenju Širce, Školča in Potrate pa je razprava o vprašanjih, ki jih je izpostavil Grims, povsem nepotrebna, saj sami želijo uradno stališče o sprejetem zakonu.

(STA, 24. 8. 2005)

Ta oblika sklicevalnega avtomatizma se uporablja tudi za sklicevanje na skupinske, neuradne ali uradne vire informacij, ki ne želijo biti imenovani, zato so v novinarskem besedilu nerazvidni. V naslednjem zgledu na jezikovni ravni preseneča predvsem raba povednega naklona pri ubesedovanju dogodkov/dejstev.

Na Portugalskem je letos po neuradnih podatkih zgorelo kakih 200.000 hektarjev gozda in grmičevja.

(STA, 22. 8. 2005)

5.6 Morfemsko in besedno izražanje nezanesljivosti o dogodku

Korošec (1998: 202) sredstva, povezana z gotovostno določitvijo povedi, obravnava kot sklicevalne avtomatizme glede na nezanesljivost oziroma negotovost o ubesedenem dogodku ali stanju.

Če poročevalec ni bil na kraju dogodka oziroma ni preveril stanja in se torej pri poročanju o tem sklicuje na tuje poročanje, se v skladu z javno odgovornostjo pri poročanju o določenih pomembnih dogodkih ali stanjih nezanesljivost o dogodku ali stanju izraža posebej (Korošec 1998: 202–203).

Nezanesljivost pri sklicevanju se na jezikovni ravni izraža morfemsko ali besedno (Korošec 1998: 203; Kalin Golob 2003: 120–131). Morfemsko se nezanesljivost o dogodku ali stanju v sodobnem poročevalstvu izraža z dvodelnim členkom *naj bi* in deležnikom na -l (Korošec 1998: 33–42, 203–205), v obravnavanih besedilih pa je največ tovrstnih primerov v kategoriji *Slovensko gospodarstvo*.

Raba te členkovne zveze se je, kot piše M. Kalin Golob (2003: 120), »razvila zaradi potrebe po poročanju o vsebinah, ki jih poročevalec ne more ubesediti ne v povednem (izraža realno dejanje), ne v velelnem, ne v pogojnem naklonu«. Morfemski ne-povednik *naj bi + deležnik -l* je po Korošču (1998: 204; 2004) hibrid, ki ni ne pogojnik (zaradi *bi*) ne velelnik (zaradi *naj bi*) in je kot tak neobčutljiv za lego v povedi in ne izraža časovnosti sam po sebi, ampak jo dobi iz sobesedila ali sopoložaja.

Nezanesljivost pri morfemskem sklicevanju na vir informacije se lahko v novinarskih besedilih izkazuje kot domneva, neuradnost ali kot nedokazanost o dogodku ali stanju:

- a) S členkovno zvezo *naj bi + deležnik -l* se lahko s sklicevanjem na mnenje koga drugega ubeseduje **domneva oziroma dvom o zanesljivosti sporočenega**.

Kot je dejala Mochanova, naj bi se v skladu s podatki komisije omenjena podjetja nezakonito dogovarjala o cenah in tržnih deležih, si izmenjevala pomembne informacije ter se sporazumela o dodatnih stroških za potrošnike.

(STA, 22. 8. 2005)

Poročevalci to členkovno zvezo uporabljajo vse pogosteje, pri tem pa ne razlikujejo med resnično potrebo po ubeseditvi domneve (ko na primer dejstev niso mogli potrditi pri več virih informacij) in uporabo morfema *naj bi + del. -l*, kjer se zdi, da poročevalec ne dvomi o zanesljivosti sporočenega, ampak o zanesljivosti in verodostojnosti sporočevalca informacije.

Kot je danes poročala agencija Mina, v Triglavu niso želeli povedati, koga vse bodo predlagali v omenjeni odbor, izpostavili naj bi le, da bodo delničarji Lovčena izvolili nove člane na podlagi števila delnic, ki jih imajo, oziroma v skladu z glasovi, s katerimi razpolagajo.

(STA, 22. 8. 2005)

Včasih je uporaba tega morfema povsem nepravilno in za naslovnika nerazumljivo povezana z uporabo polpremega govora:

Po navedbah televizije so ladjo zasegli, ker naj bi »prevažala nezakoniti tovor«.

(STA, 23. 8. 2005)

Izražanje domneve s členkovno zvezo *naj bi + del. -l* je pogosto podkrepljeno še z rabo izrazov *domneven, domnevno*. »S to uvoženo obliko se novinarji /.../ zaščitijo pred očitkom žaljive obdolžitve, primerna pa je dejansko samo v prilastkovni obliki,« poudarja Korošec (2004: 25–26).

V teh primerih naj bi domnevno kolektivi, tako kot v primeru Beltinci in Majda Vrhovnik, podprli kandidata oz. kandidatko za ravnatelja, takratni minister pa naj ne bi izdal soglasja, je po Gabrovih navedbah še dejal Zver.
(STA, 26. 8. 2005)

- b) Morfemsko **izražanje neuradnosti oziroma nepotrjenosti dogodka** (še ni uradno potrjeno, čeprav je dogodek bil ali je predvideno, da bo) se uporablja pri poročanju o diplomatskih in političnih zadevah (Korošec 1998: 203). Poročevalec se sklicuje (pogosto pa tudi ne) na poročanje nekoga drugega, ki je »dogodek ubesedil kot možen, a ne uradno potrjen« (Kalin Golob 2003: 124).

Kot je napovedal Paraoubek, naj bi predsedniki vlad višegradske skupine oktobra razpravljali o ustavni pogodbi EU, katere ratifikacijo sta konec maja oziroma v začetku junija na referendumih zavrnila Francija in Nizozemska.
(STA, 23. 8. 2005)

Ta oblika se pogosto uporablja tudi za izražanje namena/namere ali omiljene veljavnosti, kot v naslednjem zgledu:

Poleg tega naj bi rejci spremljali zdravstveno stanje perutnine: v primeru, ko opazijo katere od znakov bolezni, naj nemudoma pokličejo veterinarja.
(STA, 26. 8. 2005)

Morfem *naj bi + del. -l* je v agencijskih besedilih včasih kombiniran še z drugimi členki, ki izražajo predvidevanje ali dvom, kar pripelje do (nepotrebne) dvojnega izražanja domnevnosti/nepotrjenosti/neuradnosti.

Po nekaterih neuradnih napovedih naj bi se vsota ob koncu preiskave povzpela celo na več kot milijardo dolarjev.
(STA, 23. 8. 2005)

Povsem napačna in zavajajoča pa je naslednja kombinirana raba morfemskega izražanja negotovosti in členka, ki izraža gotovost:

Prihodki od prodaje naj bi zagotovo presegli načrtovanih 112 milijard dolarjev, čisti dobiček pa naj bi se gibal okrog 20 milijard dolarjev.
(STA, 25. 8. 2005)

- c) Členkovna zveza *naj bi + del. -l* se pogosto uporablja pri **poročanju o dokazovanjih, a še nedokazanih kaznivih dejanjih** oziroma uradno (pravno) še nedokazanih dejstvih. Poročevalec namreč ne sme poročati o storilcih kriminalnih dejanj v povednem naklonu toliko časa, dokler storilec krivda ni pravno dokazana (Korošec 1998: 40).⁸

Predsednik sveta Mladih liberalnih demokratov (MLD) Luka Pekar, ki je bil nekdanji predsednik Študentske organizacije v Mariboru, naj bi s prevaro nostrificiral »svojo diplomu« beograjske pravne fakultete, piše današnja Demokracija.
(STA, 25. 8. 2005)

Uporaba morfema *naj bi + del. -l* je v besedilih Slovenske tiskovne agencije marsikdaj povsem nepotrebna in pretirana, pripišemo pa jo lahko neznanju o njeni pravilni

8. Domneva nedolžnosti je temeljna človekova pravica v demokratičnih družbah. Ustava RS jo opredeljuje v 27. členu: »Kdor je obdolžen kaznivega dejanja, velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo.«

uporabi in pretirani skrbi novinarjev za čim bolj »objektivno« prenašanje navedkov, ki z nepremišljeno rabo stilema *naj bi + del. -l* dosežejo ravno nasprotno. Namesto izražanja neuradnosti (ne uradne potrjenosti) dogodka, nedokazanosti kaznivih dejanj ali domneve, pri čemer bi se poročevalec moral sklicevati na mnenje koga drugega in z izbiro jezikovnih sredstev le izražati dvom o zanesljivosti sporočenega, postaja raba morfema *naj bi + del. -l* prepogosto le pretveza, pod katero poročevalci objavljajo marsikaj, ne da bi se pri tem sklicevali na kogarkoli, niti na neuraden, a verodostojen vir informacij, ki ne želi biti imenovan. Naslovnik iz takega poročanja ne more izluščiti ničesar koristnega, predvsem pa ne more razbrati, od katerega vira je novinar informacijo dobil, ali vsaj dobiti novinarjevega zagotovila, da je vir s svojimi informacijami zanesljiv, čeprav v besedilu ni razviden.

Čeprav Korošec (2004: 25) poudarja, da je besedno izražanje nezanesljivosti pri poročevalskem sklicevanju jasnejše kot morfemsko, saj »se morfemska sklicevalnost *naj bi + deležnik -l* nanaša na trditev *uradnega* akta, torej je neke vrste poročevalska interpretacija tega akta. Beseda *menda /.../* pa izraža le **njen** /poročevalkin, op. a./ dvom o tem, kar obtožnica trdi«, se v agencijskem novinarstvu zelo redko uporablja.

V analizi besedil STA nismo našli nobenega primera členska *menda* in le nekaj redkih primerov členska verjetnosti *morda*, ki je v primerih besednega izražanja nezanesljivosti redek, saj »gre za izrazito poročevalčev izraz ocene o verjetnosti dogodka ali stanja ali pa je verjetnost prevzel in tega naslovniku ne pove« (Korošec 1998: 205).

Natančnega vzroka za nesrečo perujskega potniškega letala boeing 737, ki je v torek razpadlo med zasilnim pristankom v močvirju blizu letališča Pucallpa, morda ne bo mogoče nikoli odkriti, poroča ameriška tiskovna agencija AP.

(STA, 26. 8. 2005)

5.7 Navezovalna sklicevalnost

Poročevalec lahko določene dele besedila zaznamuje kot neavtorske tudi s členkom *da*, ki v sebi strnjuje glagol rekanja in svojo prvotno vezniško vlogo. Ta tehnika, ki se v novinarskih besedilih STA sicer redko pojavlja, poročevalcu omogoča, da v svoje besedilo vključuje dele tujega besedila, kot da bi bili dobesedni navedki premege govora, čeprav to niso, ker je v njih opravil določene prirejevalne posege, vendar jih ne nakazuje kot posege odvisnega govora (Korošec 1998: 206–207).

V agencijskem novinarstvu so bolj pogosti primeri sklicevalnosti s členkovnimi zvezami s povedniki *ker da je* in *češ da je*, ki jih lahko obravnavamo kot besedno izražanje nezanesljivosti (domneve, neuradnosti, nedokazanosti) ali kot obliko navezovalne sklicevalnosti, »kadar je vidik nezanesljivosti zožen na tisti del besedila, ki ga poročevalec pripisuje drugemu« (Korošec 1998: 206).

Kot je znano, je Sadar leta 2000 sredi sodnega postopka zoper njega zaradi omenjenih očitanih dejanj, po tem, ko ga je sodišče izpustilo, češ da ni begosumen, skupaj s svojo družino pobegnil v tujino.

(STA, 22. 8. 2005)

Razčlenitev uporabljenih sklicevalnih avtomatizmov v novinarskih besedilih Slovenske tiskovne agencije končujemo z enim izmed presenetljivo pogostih primerov

poročanega intervjuja, ki je po Korošču (1998: 213–216) »poročilo o intervjujskem dvogovoru oziroma informacija o pogovoru, in zato poročevalska vrsta informativne zvrsti«:

Simšičeva je na vprašanje, ali lahko domnevno sprta koalicija spravi pod streho proračun mestne občine, glede na to, da je prihodnje leto volilno leto, odgovorila, da »koalicija ni tako zelo sprta, kot je videti navzven, poleg tega pa proračun ni samo stvar koalicije, pri sprejemanju proračuna bodo sodelovali tudi kolegi in kolegice iz opozicije«.

(STA, 22. 8. 2005)

6 Sklep

Agencijsko novinarstvo je posebna vrsta novinarstva, saj so njegovi naslovniki večinoma domači in tuji množični mediji s specifičnimi potrebami – posredovane informacije morajo biti hitre, jedrnate, razumljive, preverjene in zato zanesljive. Ker so novinarske agencije novinarjev osnovni, stalni in najbolj rutinski vir informacij, so natančnost, resnicoljubnost, verodostojnost in nevtralnost informacij, ki jih objavljajo, za kakovost novinarstva še toliko pomembnejše. Eden ključnih elementov *rituala objektivnosti* je pravilo pripisovanja oziroma jasnega in preglednega navajanja virov informacij.

V jezikovnostilni analizi smo popisali sklicevalne avtomatizme, ki jih pri svojem poročanju uporabljajo novinarji in novinarke Slovenske tiskovne agencije. Ugotovili smo precejšnjo raznolikost rabe jezikovnih sredstev sklicevalnosti, še vedno pa je pri ubesedovanju podatkov o viru informacije najpogostejša raba sklicevalnih avtomatizmov kot glavnih stavkov, z glagolom v 3. osebi ednine ali množine, in kot spremnih stavkov.

Našteli smo kar 71 različnih glagolov rekanja, mišljenja in zaznavanja. Zdi se, da je vzrok za veliko število popisanih glagolov predvsem želja novinarjev, da bi se izognili monotonemu ponavljanju – v enem besedilu se zato le redko ponovi isti glagol, k temu navsezadnje novinarje sili tudi stilni pritisk izogibanja ponavljanju – in dosegli večjo razgibanost besedila. To je tudi ena izmed redkih priložnosti za izvirnost stila agencijskih novinarjev, saj sta hitrost, pravočasnost in enostavnost besedil novinarskih agencij, ki skušajo s čim več vestmi in poročili dnevno zadovoljiti čim širši krog naročnikov, pomembnejši od izvirnosti in poglobljene analize. Vendar ima novinarjev izbor glagola kot dela sklicevalnega avtomatizma tudi etični vidik, saj lahko pri pripisovanju ustvarja pristranskost. Uporaba in ponavljanje določenih glagolov, ki se nanašajo na izražanje določene osebe, vpliva na ustvarjanje njene javne podobe, lahko celo trajnejše stereotipne slike o njej, opozarja Merrill (1997: 206–207). Glagoli, ki so del sklicevalnega avtomatizma, so pomembni, saj lahko prispevajo tako k nevtralnosti kot tudi pristranskosti zapisanega.

Zaradi specifičnosti agencijskega novinarstva smo pričakovali, da bo analiza pokazala prevladujočo rabo premege ali polpremege govora, a se ta v besedilih STA dokaj redko pojavlja. Pri tem je opazna nedoslednost pri jasnem označevanju meje med avtorskim in neavtorskim delom besedila, ki lahko vodi v poročevalčevo zavajanje naslovnika, saj pogosto ni jasno, ali gre za mnenje vira ali za prikriti komentar avtorja. Kljub temu da

so naslovniki agencijskih besedil večinoma novinarji in uredniki, ki informacije, pridobljene od agencij, navadno skupaj z informacijami, ki so jih dobili od drugih virov, oblikujejo v lastno novinarsko besedilo, je analiza pokazala, da v agencijskih besedilih prevladuje povzemanje izjav virov informacij. Takšna praksa pušča nadaljnjim uporabnikom agencijskih besedil manj možnosti za preubeseditve in spodbuja medijsko objavlanje nespremenjenih agencijskih besedil, kar (lahko) vodi v rutinsko in avtomatizirano predstavljanje agencijske interpretacije dogodka v množičnih medijih. Novinarji STA se v besedilih pogosto sklicujejo na poročanje drugih, tujih agencij ali medijskih hiš, zato v številnih primerih prihaja do zanimivega pojava dvojnega in celo trojnega sklicevanja, ki doslednost pri navajanju virov informacij pripelje do prezapletenega in težko razumljivega besedila.

Literatura

- Bishop, Ronald (2001): News Media, Heal Thyselves: Sourcing Patterns in News Stories about News Media Performance. *Journal of Communication Inquiry*, 25 (1): 22–37.
- Black, Jay, Steele, Bob, in Barney, Ralph (1993): *Doing Ethics in Journalism: A Handbook with Case Studies*. Greencastle: The Sigma Delta Chi Foundation and the Society of Professional Journalists.
- Cappon, Rene Jacques (2000): *The Associated Press Guide to News Writing*. Lawrenceville: Thomson/Arco.
- Day, Louis A. (1991): *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Deklaracija o temeljih novinarske etike (1954/1986). Dostopno prek: http://www.novinar.com/sindikato/dokumenti_vse.asp?id=33&sklop=2 (8. 6. 2006).
- Drame, Ines (1992): Odnos strukturirana medijska realnost kot posebna realnost. *Teorija in praksa*, 29 (9–10): 849–859.
- Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Založba FDV.
- Ferguson, Donald L., in Patten, Jim (1993): *Journalism Today!* Lincolnwood: National Textbook Company.
- Fröhlich, Romy (1992): Qualitativer Einfluß von Pressearbeit auf die Berichterstattung: Die »geheime Verführung« der Presse. *Publizistik*, 37 (1): 37–49.
- Gans, Herbert J. (1980): *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Vintage Books.
- Glasser, Theodore L. (1992): Objectivity and News Bias. V E. D. Cohen (ur.): *Philosophical Issues in Journalism: 176–185*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Goodwin, H. Eugene (1990): *Groping for Ethics in Journalism*. Ames: Iowa State University Press.
- Hallin, Daniel C., in Mancini, Paolo (2004): *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hausman, Carl (1990): *The Decision-Making Process in Journalism*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.

- Kalin Golob, Monika (2002): Jezikoslovna stilistika in razžalitve v tiskanih medijih. V T. Korošec (ur.): Razžalitve v tiskanih medijih: 31–46. Ljubljana: FDV.
- Kalin Golob, Monika (2003): H koreninam slovenskega poročevalnega stila. Ljubljana: Jutro.
- Kalin Golob, Monika (2004): Moč jezika – izbor dejstev in besed. Teorija in praksa, 41 (3–4): 703–711.
- Killenberg, Michael G., in Anderson R. (1993): What is a Quote? Practical, Rhetorical, and Ethical Concerns for Journalists. *Journal of Mass Media Ethics*, 8 (1): 37–54.
- Kocijančič, Maja (ur.) (2001): Slovenska tiskovna agencija: 1991–2001. Ljubljana: STA.
- Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991). V M. Sedmak, J. Urbas (ur.) (1995): Predpisi o novinarjih in medijih: 205–210. Ljubljana: Založba ČZ Uradni list RS.
- Kodeks novinarjev Slovenije (2002). Dostopno prek: www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php (29. 5. 2006).
- Korošec, Tomo (1998): Stilistika slovenskega poročevalstva. Ljubljana: Kmečki glas.
- Korošec, Tomo (2004): Stilistika poročevalstva – španska vas. V M. Poler Kovačič in M. Kalin Golob (ur.): Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri: znanstveni zbornik ob 40. obletnici študija novinarstva na Slovenskem: 17–31. Ljubljana: Založba FDV.
- Košir, Manca (1988): Nastavki za teorijo novinarskih vrst. Ljubljana: DZS.
- Košir, Manca (1993): Slovenski dnevnik v luči kodeksa novinarjev RS. Teorija in praksa, 30 (11/12): 1233–1241.
- Laban, Vesna (2004): Razvidnost virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih: Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lippmann, Walter (1999): Javno mnenje. Ljubljana: Založba FDV.
- McManus, John H. (1994): Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beware? Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- McNair, Brian (1998): *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- Mencher, Melvin (1991): *News Reporting and Writing*. Dubuque: Brown Publishers.
- Merrill, John C. (1997): *Journalism Ethics: Philosophical Foundations for News Media*. New York: St. Martin's Press.
- Meyer, Philip (1987): *Ethical Journalism: A Guide for Students, Practitioners, and Consumers*. Lanham, New York, London: University Press of America.
- Münchenska deklaracija (1871). V Predpisi o novinarjih in medijih: 267–269. Ljubljana: ČZ Uradni list RS, 1995.
- Patterson, Philip, in Wilkins, Lee (1994): *Media Ethics: Issues and Cases*. Madison, Dubuque: WCB Brown & Benchmark Publishers.
- Perovič, Tomaž, in Šipek, Špela (1998): TV novice. Ljubljana: Študentska založba.
- Poler Kovačič, Melita (2004): Novinarska (iz)virmost: Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi. Ljubljana: Založba FDV.
- Schröter, Detlef (1992): *Qualität im Journalismus. Testfall: Unternehmensberichterstattung in Printmedien*. München: Publicom Medienverlag.
- Schudson, Michael (1978): *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books, Inc.
- Schutz, Alfred (1987): Dobro obveščeni državljani. *Nova revija*, 65–66: 1637–1645.

- Shoemaker, Pamela, in Reese, Stephen D. (1996) *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*. White Plains: Longman.
- Sigal, Leon V. (1973): *Reporters and Officials*. Lexington: D. C. Heath and Company.
- Splichal, Slavko (1997): *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v XX. stoletju*. Ljubljana: Založba FDV.
- Splichal, Slavko (2000): *Novinarji in novinarstvo*. V S. Splichal (ur.): *Vregov zbornik: 47–56*. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo ter FDV.
- Tuchman, Gaye (1978): *Making News: A Study in the Construction of Reality*. New York: Free Press.
- Ustava Republike Slovenije (1991). Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list RS.
- Van Dijk, Teun A. (1988): *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, Teun A. (1995): *The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity? Javnost/The Public 2 (2): 27–45*.

Naslova avtoric:

mag. Vesna Laban

mlada raziskovalka na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

Kardeljeva pl. 5, SI-1000 Ljubljana

tel: 01 / 5805-253

e-mail: vesna.laban@fdv.uni-lj.si

dr. Melita Poler Kovačič

docentka za novinarsko etiko in novinarski diskurz

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

Kardeljeva pl. 5, SI-1000 Ljubljana

tel: 01 / 5805-252

e-mail: melita.poler-kovacic@fdv.uni-lj.si